

ASIA: O 24/2020 vp / asiantuntijapyyntö ja -lausunto

Teema: COVID-19 -pandemian ja sen seurausten vaikutukset reaalityouteen

[illegible]

1. COVID-19 -pandemian talousvaikutusten lähtökohdat	2
2. Talousennusteet ja elinkeinoelämän ajankohtaisnäkymät	2
3. Talousennusteiden perushaasteet	5
4. Kansainvälistä koronakriisitaloutta	6
5. Pandemian toimialoittaiset vaikutukset Suomessa	7
6. Jatkonäkymät, uuden kasvun perusta ja jälleenrakentaminen	11

1. COVID-19 -pandemian talousvaikutusten lähtökohdat

Talousennusteiden tietoperusta on tässä vaiheessa ymmärrettävästi vielä hutera pandemian suorien ja välillisten vaikutusten arvioimiseksi. Taantuma on kaikkien tähänastisten ennusteiden perusteella joka tapauksessa väistämätön, mutta arviot sen syvyydestä ja kestosta ovat nyt suuntaa-antavia: tilannekuva muuttuu jatkuvasti, mutta ennusteita korjataan yhä alaspäin. Tämä jatkuu, kunnes vakaa käsitys koronan hallinnasta tai päättymisestä muodostuu.

Ydinkysymys on, kuinka kauan kriisi kestää. Virologien nykyarvioiden mukaan Suomen tartuntahuippu saavutetaan 7–13 viikon päästä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n tämänhetkinen arvio on, että tartuntahuippu saavutetaan todennäköisimmin toukokuun puolivälissä. Tästä kestää edelleen noin 2–3 kuukautta, ennen kuin tilanne normalisoituu ja virusepidemia on hallinnassa.

Vaikka jo viime viikolla saatiin ensi merkkejä erilaisten rajoitusten mahdollisesta purevuudesta epidemian leviämisessä, ollaan THL:n mukaan kuitenkin yhä vasta epidemian alussa. Arviolta parin viikon kuluttua tietään selvästi enemmän. THL kertoo, että Suomessa koronaviruksen vasta-ainetestit aloitetaan huhtikuussa.

Virusepidemian kesto sekä kriisin taloudellisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten voimakkuus ovat suorassa yhteydessä poliittisiin päätöksiin. Oleellista on, milloin tilanne normalisoituu siten, että valmiuslain ja sen jälkeisiä toimia voidaan purkaa. Virologien mukaan on mahdollista, että nykykriisi hälvenee, ja tulee takaisin, mikä saattaisi vaikeuttaa analyysiä ja vakavoittaa terveys- ja taloustilannetta.

2. Talousennusteet ja elinkeinoelämän ajankohtaisnäkymät

ETLA:n arvio maaliskuun puolivälissä oli ensimmäinen kotimainen korona-ennuste. Sen taustaolettamukset olivat optimistisia mm. Kiinan talouden kehityksen sekä eurooppalaisten viruksentorjuntatoimien osalta. Tilanne on osoittautunut vakavammaksi. Ensiarviot 17.3. liikkuvat bkt:n osalta –1...–5 % välillä. Pandemiatilanteen muutoksesta kertoo paljon se, että kaksi viikkoa myöhemmin (30.3.) ETLA arvioi negatiivisen skenaarion olevan todennäköisempi ja Suomen bkt supistuu –5 % v. 2020. Talous supistuisi toisella vuosineljänneksellä lähes kymmenyksen, mutta alkaisi kasvaa sen jälkeen. Muun ohella karanteenit ja oppilaitosten ja palvelualojen sulkemiset vähentävät työn tarjontaa ja johtavat samanaikaisesti sekä tuotanto- että kysyntäshokkiin. Tämä vähentää eräillä aloilla kysyntää radikaalisti, ja heikentää yleistä talousluottamusta.

ETLA arvioi vientishokin olevan noin puolet vuoden 2009 finanssikriisin shokista, joten vienti supistuisi koko vuonna n. 10 %. Yksityiset investoinnit supistuisivat jonkin verran, sillä rakentamiseen ei kohdistu samalaista shokkia kuin muuhun talouteen. Toisaalta rakennusluvut ovat selvässä laskussa, mikä alkoi jo aiemmin viime vuonna. Lupia myönnettiin marras-tammikuussa lähes 25 % vähemmän kuin vuotta aikaisemmin.

Pandemiatilanne ei ole näy vielä käräjäoikeuksissa vireille asetetuissa konkurssissa ja yritysten velkomusasioissa. Parin kuukauden päästä saadaan tiedot arvioida paremmin pandemian konkurssivaikutuksia. Bkt-ennusteiden pohjalta konkurssia ei voida arvioida, mutta konkurssia tulee tänä vuonna paljon erityisesti palvelusektorilla. Konkurssia voi arvioida 1990-luvun lamaan ja finanssikriisiin verraten.

Lama koski varsinaisesti vain Suomea, siihen vaikuttivat eritoten monet kansalliset tekijät, ja se iski eniten pk-yrityksiin johtaen suureen konkurssiaaltoon ja vakavaan, pitkäkestoiseen työttömyyteen. 2000-luvun lopun taantuma osui eritoten finanssitaloihin ja pankkisektorille sekä isoihin teollisuusyrityksiin, ja se oli kansainvälisenä kriisinä vientishokki. Koronaepidemia näkyy nyt alkuvaiheessa eritoten laajana palvelu-

toimintojen shokkina, mikä johtaa suureen konkurssimäärään.

Suomen Pankin (18.3.) mukaan v. 2020 tuotanto putoaa $-1,5\ldots-4\%$. Pankki arvioi etenkin viennin vähenevän. Taantumaan päädytään, jos myös kotitalouksien kulutus pienenee olennaisesti ja tuotantoketjut katkeilevat kotimaassa. Liikkumista ja muuta toimintaa koskevien rajoitusten vaikutukset ovat väliaikaisia. Pidempiaikaisia vaikutuksia seuraa, jos moni yritys tai finanssisektorin toimija joutuu vaikeuksiin. Konkursit, työttömyys ja hyvinvoinnin menetykset uhkaavat. Lähiaikojen talouspolitiikkapäätöksillä on suuri paino.

Valtiovarainministeriö (23.3.) ennustaa, että v. 2020 bkt:n supistuu $-5,5\%$. PTT:n (24.3.) skenaarioiden mukaan bkt putoaa v. 2020 vähintään $-3\ldots-6\%$. Vaikutusten suuruus riippuu viruksen leviämisestä ja talttumisesta. Taloudelliset menetykset kasvavat kriisin keston jatkuessa. Kasvuun vaikuttavat ympäri maailmaa tehtävät talouspoliittiset toimet, joilla lievennetään koronaviruksen vaikutuksia. Kaikissa viruksen iskemissä talouksissa on jouduttu pysäyttämään yhteiskuntaa laajasti, myös kansainvälinen liikkuvuus on hyytynyt. Lyhyen epidemian jälkeen koetaan usein positiivinen kulutusshokki: eräissä palveluissa kulutuksen siirto tulevaisuuteen on silti vaikeaa (mm. kulttuuri, lomat, ravintolat). Investoinneissa tapahtunee samantapaista. Yritykset siirtävät investointejaan myöhemmäksi taudin aikana. Vaikka investoinneissa on arvioitu tapahtuvan jonkin verran siirtymää aineettomiin investointeihin, saattaa epävarmuuksista ja varojen niukuudesta johtuen osa aineettomista investoinneista kuitenkin jäädä toteutumatta, vaikka kriisi poistuu.

Suomen ja kumppanimaiden sulkeutuminen sekä toimet eri puolilla maailmaa hyydyttävät taloutta jatkuvasti lisää. Suomen bkt uhkaa nykynäkymällä laskea $5\text{--}10\%$ vuonna 2020. Alle 5% lasku käy alati epätodennäköisemmäksi, ja lähemmäs 10% lasku todennäköisemmäksi (ja pandemian pitkittyessä alati enemmän näin). Kotimaisten ja kansainvälisten arvioiden mukaan epidemialla on vaikutusta myös vuoden 2021 kasvuun, vaikka tilanne saataisiinkin syksyllä ”normalisoitua”. Esimerkiksi hollantilaisarvioissa ensi vuoden odotuksia on laskettu 2% -yksikön verran, mikä Suomeen sovellettuna tarkoittaisi bkt-kasvun jäävän negatiiviseksi ja kääntyvän kasvuun vasta vuonna 2022. Kaiken kaikkiaan talousennusteiden kehitystä kannattaa seurata tarkkaan siinä missä epidemiankin. Tässä vaiheessa taloustieteilijät ja epidemiologit eivät ole vielä keskenään jäsentyneemmin keskustelleet.

- EK:n kyselyn (16.3.2020) mukaan 40% yrityksistä piti koronalomautuksia tai -irtisanomisia todennäköisinä. Yrityksistä 90% näki koronan haittaavan liiketoimintaa: palvelujen kysyntä pysähtyy, teollisuustuotanto hyytyy, rahoitusvaikeudet lisääntyvät. EK:n uudemmassa, 1.4. julkistetussa kyselyssä 18% yrityksistä katsoi olevansa vaarassa ajautua konkurssiin seuraavien kolmen kuukauden aikana koronavirusepidemian ja sitä vastaan käyttöön otettujen rajoitustoimien vuoksi. Noin puolet yrityksistä tarvitsee toiminnassaan hengitysmaskeja, hanskoja ja muita suojavarusteita: näistä 65% oli huolissaan suojavarusteiden riittävydestä.
- Business Finlandin helmi- ja maaliskuussa tekemien kyselyjen välisenä aikana yritysten arviot pandemian vaikutuksista liikevaihtoon muuttuivat merkittävästi synkemmiksi. Helmikuussa vielä noin puolet vastaajista arvioi koronan vaikutukset liikevaihtoon hyvin pieniksi, mutta kuukautta myöhemmin saman arvion esitti enää 7% yrityksistä, ja 85% koki, että vaikutukset ovat kielteisiä tai hyvin kielteisiä. Myös työpaikkojen määrän kehityksessä tapahtui merkittävää heikkenemistä. Vastan-
neista $2/3$ pyrkii hankkimaan lisärahoitusta toimintansa turvaamiseksi (BF-tiedote 30.3.2020).
- Kauppakamarin kyselyssä yli 30% yrityksistä sanoo konkurssiriskin nousseen merkittävästi (18.3.). Hurjin tilanne on matkailu- ja ravintola-aloilla ja tapahtumatuotannossa ja kulttuurissa. Kysyntä on näillä aloilla tippunut jopa $90\text{--}100\%$ prosenttia. Teollisuusyrityksissä vienti vetää vielä, mutta terveydestä huolehtiminen näkyy tuotannon vaikeuksina. Markkinanäkymät heikkenevät loppuvuonna.

- Palta julkisti 19.3. palvelualojen jäsenyrityksilleen teettämänsä kyselyn: Joka kymmenes palveluyritys on jo joutunut lomauttamaan tai irtisanomaan työntekijöitä koronavirustilanteen vuoksi. Lisäksi noin 60 % pitää todennäköisenä, että ne joutuvat jossain vaiheessa lomauttamaan tai irtisanomaan henkilöstöä. Paltan mukaan yksityiset palvelut työllistävät 1,3 miljoonaa ihmistä Suomessa. Se on kaksi kolmasosaa koko yksityisestä sektorista.
- Kauppalehden kyselyssä (23.4.) yrityksistä 37 % kertoo koronan vaikuttaneen merkittävästi liiketoimintaan. Katastrofaalisesti epidemia on iskenyt 36 % yrityksistä.
- Yrittäjä.io:n (19 000 yrittäjän virtuaalinen yhteisö, yrittäjiä kaikista kokoluokista ja toimialoilta) kyselyn mukaan n. 30 % yrittäjistä pelkää koronakriisin johtavan konkurssiin, mikäli suurta suoraa apua ei tule. Pahimmassa tilanteessa ovat palveluyrittäjät, ravintola- ja majoitusalan yrittäjät ja hoito- ja kauneusala, joiden liiketoiminta on käytännössä loppunut. Suuressa vaarassa ovat kaikki yritykset ja yrittäjät, joilla kiinteät kulut ovat suuret ja myynti voimakkaasti sidoksissa markkinoihin.

Teknolוגiateollisuuden mukaan jos koronakriisissä toteutuu samat suhdeluvut kuin teollisuudessa finanssikriisin aikaan, lomautusjärjestelyt koskevat kaikkiaan noin 350 000 ihmistä ja noin 175 000 työntekijää irtisanotaan. Työllisyysaste laskisi tämän myötä hieman yli 68 prosenttiin. Tähän riskiin kannattaa suhtautua vakavasti. Yritysten hengissä pysyminen ja valtion avustukset ovat avainasemassa.

Satamista on alettu hiljalleen kuulla signaaleja volyymien hiipumisesta. Helsingin satamasta lähtenyt ulkomaantavaraliikenne laski 20 prosenttia jo helmikuussa 2020 vuodentakaiseen verrattuna. Ulkomaankaupan tavarakauppatilastoissa koronaviruksen vaikutukset ovat nähtävissä tilastoviiveestä johtuen kahden kuukauden päästä. Elinkeinoelämän aktiivisuutta välittömästi heijastava logistiikka ei vielä maakuljetuksissa ole merkittävästi pudonnut (raide, kumipyörä). Lentoliikenne seisahtui (henkilöliikenne) viimeistään Uudenmaan sulkemisen jälkeen, lentorahti toimii, huoltovarmuudelle tärkeä ro-ro liikenne turvattiin Huoltovarmuuskeskuksen toimin.

Paljon riippuu siis siitä, ovatko hallituksen toimet riittävät. Toisaalta niiden riittävyys on kiinni siitä, kuinka pitkään ja kuinka kovia rajoituksia tarvitaan. Yrityksissä kysynnän tyrehtyminen johtaa hyvin nopeasti likviditeettivaikutuksiin, ja siksi on oleellista, että julkisen sektorin tukitoimissa ensin korostetaan yritysten rahoitusaseman parantamista. Konkursseja onnistutaan välttämään vain tiettyyn pisteeseen rahoitustuella, mutta epidemian pitkittyessä tämä ymmärrettävästi vaikeutuu. Toisaalta on myös huomattava, että iso osa yritysten vastuista ja velvoitteista ei katoa mihinkään – nyt niitä lykätään, ja erityishuomio kohdentuu nyt terveiden yritysten hengissä pitämiseen ja työllisyyden hoitoon.

Kun julkisia tuki-instrumentteja suunnitellaan ja otetaan käyttöön, on aiheellista ottaa huomioon toimialoitusten ja alueellisten erojen lisäksi erikokoisten yritysten vaihtelevat rahoitustarpeet ja mahdollisuudet saada erilaisia tukia (esim. suurilla yrityksillä pääsy velkakirjamarkkinoille, keskikokoisilla pankki- ja Finnvera-rahoitus, pienillä suora rahoitus ja lainoitus sekä mikroyrityksillä/yksinyrittäjillä suora tuki ja työttömyys-turvan piiriin pääsy).

Hallitus julkisti 20.3.2020 noin 15 miljardin euron yritystuki-, työllisyys- ja talouspaketin, jossa mm.:

- Finnveran kautta annetaan 10 miljardin euron lisärahoitus yrityksille. Ensijainen toimintamalli on takaustoiminta, jossa pankit myöntävät luotot. Finnveran ja pankkien vuorovaikutuksen onnistumiseen on aihetta kiinnittää huomiota.
- Finnveralle maksettu luotto- ja takaustappioiden korvausosuus 80 prosenttiin (aiemmin 50 %).
- Yrittäjille suunnatun Talousapu-neuvontapalvelun toimintakykyä vahvistetaan 500 000 eurolla ja toteutetaan valtakunnallinen toimintamalli talous- ja maksuvaikeuksiin joutuneille yrittäjille.

- Business Finlandille 150 lisämiljoonaa yrityksille koronaviruksesta johtuvien tuotantoketjun häiriöiden korjaamiseen, luovien alojen kehittämiseen sekä matkailun ja sen oheistoimintojen tukemiseen suunnattavista toimenpiteistä.
- ELY-keskusten yritysten kehittämishankkeiden myöntämisvaltuutta lisätään 50 miljoonaa euroa.

Business Finlandin ja ELY-keskusten osalta merkittävä muutos tehtiin hallituksen vuoden 2020 lisätalousarviossa, jonka eduskunta hyväksyi 26.3.2020. Lisätalousarvio tulee voimaan 31.3.2020. Valtio suuntaa suoriin yritystukiin koronavirustilanteessa yhteensä miljardi euroa. Summasta 700 miljoonaa euroa on tarkoitettu Business Finlandin myöntämiin avustuksiin ja 300 miljoonaa euroa ELY-keskusten myöntämiin avustuksiin.

Kuntatalouden vahvistaminen ja tarpeisiin vastaaminen on yksi akuuteimmista ratkaistavista kysymyksistä. Kuntien kautta rahoitetaan mm. yksinyrittäjiä, jotka muualta eivät ole saamassa vastaavaa tukea.

Koronakriisi johtaa lähiviikkoina satojen tuhansien suomalaisten lomautukseen. Torstaina 2.4.2020 yt-neuvotteluista on ilmoittanut jo lähes 3 700 työnantajaa ja ilmoitukset koskevat lähes 333 000 työntekijää (yli 53 000 enemmän kuin esim. viime perjantaina). On myös huomattava, että luvuissa ovat mukana vain vähintään 20 henkeä työllistävät yritykset.

TEM:n asettama virkamiestyöryhmä on aloittanut eri toimien tarkastelun kiireellisyysjärjestyksessä. Se tarkastelee eri aloilla käytettävän koti- ja ulkomaisen työvoiman määrää, työn ajoittumista vuoden mittaan sekä työssä vaadittavaa ammattitaitoa.

Euroopan komissio ilmoitti 19.3.2020, että EU:n valtiontukisääntöjä joustavoitetaan koronavirustilanteen aiheuttamien poikkeuksellisten talousvaikeuksien takia. Käyttöön otetut toimenpiteet ovat voimassa vuoden 2020 loppuun. Tarkoituksena on antaa jäsenvaltioille mahdollisuus monipuolisiin toimenpiteisiin erityisesti yritysrahoituksen saatavuuden ja yritysten maksuvalmiuden turvaamiseksi kriisin aikana. Tukea voidaan myöntää yrityksille, jotka ovat joutuneet vaikeuksiin koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilanteen vuoksi. Kyse on seuraavista tukimuodoista: 1) väliaikaiset tukiohjelmat; 2) markkinahintaa edullisemmat lainat ja takaukset; 3) markkinaehtoja alhaisemmat lainat ja takaukset rahoituslaitosten välityksellä; 4) lyhytaikaisia vientiluottovakuutuksia koskevien sääntöjen joustavoittaminen; 5) täydennys jo käytössä oleviin joustoihin. Komission ilmoitus täydentää sen jo aiemmin käyttöönotettavia valtiontukisääntöjen joustoja. Komissio kertoi 13.3.2020 jäsenvaltioiden voivat poikkeuksellisesti myöntää suoraa tukea koronan aiheuttamien välittömien vahinkojen kattamiseen.

3. Talousennusteiden perushaasteet

Koronan makrotaloudellisten vaikuttavuusarvioiden ja skenaarioiden perushaasteina voidaan pitää seuraavia viittä näkökulmaa. Niiden johdosta nykyennusteet voivat aliarvioida vaikutuksia.

1) Taantuman synty tapa on eri: kriisi ei alkanut talouden rakenteista tai toiminnoista, kuten esimerkiksi finanssikriisi, jolloin erityisesti keskittyttiin estämään finanssitalojen ja pankkien kaatuminen. Nyt tilanne on laajamittaisempi: finanssikriisi ei pysäyttänyt globaalia lentoliikennettä, vähentänyt matkustamista radikaalisti, pysäyttänyt autojen valmistusta ja kauppaa, saattanut pk-yrityksiä ja etenkin palveluja ja luovia aloja nopeasti likviditeettiahdinkoon, aiheuttanut suuressa osassa toimialoja tuotantoseisokkeja, ja paljon muuta. Vaikka finanssikriisistä on opittavaa, koronaepidemia poikkeaa siitä monella ratkaisevalla tavalla.

2) Hallitukset ja kv. järjestöt ovat hyvin tulleet ulos massiivisilla tukitoimilla estääkseen yritysten konkurssit ja niiden vakavat sosiaaliset seuraukset. Korona-kriisi voi kuitenkin jatkua vielä pitkään, joten voimavaroja

saatetaan tarvita tukitoimiin useamman kuukauden ajan. Olisi hyödyllistä ylläpitää kokonaisarviota tarvittavista pidemmän ajan voimavaroista. Kriisin kokonaisvaikuttavuuden arvioimisen ydinkysymykset liittyvät nyt korostetusti aikaan (kriisin keston) ja resilienssiin (taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys, yhteiskuntien pysyminen toimintakykyisenä).

3) Talouden ennustemalleissa ei välttämättä saada kunnolla tavoitettua globaalin virusepidemian yhteiskunnat läpikäyviä shokkeja: nyt ei kyse suhdanteiden heikkenemisestä vaan siitä, että maat sulkeutuvat, alueita suljetaan, yritykset sulkeutuvat, tuotanto- ja arvoketjut katkeavat, liiketoiminta leikkautuu, liikkuminen lakkaa, kysyntä- ja tarjontashokit voimistuvat. Eikä kaikki korjaudu aivan nopeasti epidemian päätyttyä.

4) Kun talouskasvu koronan jälkeen alkaa, varmuutta uuden nousun dynamiikasta tai rakenteesta ei ole. Uunoilut nopeasta v-muotoisesta pompahduksesta takaisin kasvuun sen paremmin kuin pitkittyvästä kasvunurasta käyvät alati perusteettomiksi. Ja kun epidemia vaikutuksineen aikanaan häviää, tutut geopolittiset ja maailmantalouden uhat voivat palata.

5) Talouden elvytyksen ajankohdasta on eri näkemyksiä. ETLA:n mukaan se ei ole oikea lääke tähän epidemian vaiheeseen. Sen aika on myöhemmin, kun koronasta on alettu selvitä ja talous kaipaa lisäpiristettä. Kun epidemia on ohi, myös selviää, minne tuotteita viedään ja paljonko on elvytettävää ja elvytysvaraa. Talouden elvytyksen osuvuuden ja tehokkuuden näkökulmasta avainkysymys on oikea-aikaisuus.

4. Kansainvälistä koronakriisitaloutta

Kansainvälisten ennustelaitosten mukaan maailmantalous hyytyy niin rajusti, että vaikutukset voivat olla finanssikriisiäkin mittavammat. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD arvioi, että pahimmat iskut koetaan kaupassa, palveluissa, kuljetuksissa ja turismissa. Koska liiketoimintaa pysäytetään ympäri maailmaa, tuotantomenetykset voivat olla kymmeniä prosentteja.

Kansainvälinen valuuttarahasto IMF on yhtä pessimistinen. Hallitusten koronatoimien takia jopa kolmannes Euroopan taloudesta on pysäytetty. Kun Euroopan palvelut pysyvät kiinni, vuositasen bkt:sta voi kadota 3 %-yksikköä kuukaudessa.

Koronavirus ja sen torjuntatoimet ajavat koko maailman taantumaan. Koska ihmiset eivät liiku, eivät taloudet voi kasvaa. Ekonomistit ennustavat suurien talouksien taantuvan vuonna 2020. Esimerkiksi Saksan bkt voi vajota yli 10 %, kun koko euroalue ja vientivetoinen Suomi kirjaavat 5–10 % miinuslukuja. Maailman suurimpiin investointipankkeihin kuuluva CITI on viime viikkoina laskenut globaaliennusteitaan merkittävästi: kun vuoden 2019 lopulla maailmantalouden arvioitiin kasvavan vuonna 2020 lähes +3 %, arvioi nyt CITI sen laskevan lähes –3 %. Jyrkkää pudotusta perustellaan mm. palvelusektorin pysähtymisellä ja kuluttajien markkinaluottamuksen menetyksellä, jotka vauhdittavat konkurssi- ja irtisanomisvyöryä.

Kasvuun vaikuttavat ympäri maailmaa tehtävät talouden tukipaketit. Niitä tehtäneen useina aaltoina epidemian leviämisaikutuksiin reagoiden. Asiantuntija-arvioiden mukaan Suomessa on toimittu onnistuneesti, mutta tilanteen pitkittyessä on tarve tehdä lisäratkaisuja ja uusia tukipaketteja. Inflaation odotetaan hidastuvan merkittävästi.

Gloaalitalouden rakenteelliset ongelmat ja velkaantuminen yhdessä yritysten vaikeuksien ja valtioiden kasvavien alijäämien kanssa voivat kriisin jatkuessa johtaa laajenevaan talouskriisiin, esimerkiksi pankkikriisiin. Laajeneva kriisi pitkittäisi huomattavasti talouden elpymistä.

Lähes kaikki autojätit ovat vaikeuksissa ja tehtaita on laitettu kiinni Euroopassa (mm. BMW, Volkswagen, Toyota, Volvo, Nissan, Ford, Daimler). Globaalit hankintaketjut eivät toimi, komponenttipula vaivaa ja työntekijöitä halutaan suojella. Uudenkaupungin autotehtaassa on aloitettu koko henkilöstön yt-neuvottelut.

Jos Euroopassa ja Yhdysvalloissa koronan leviämistä ei saada aisoihin, kuten nyt näyttäisi Kiinassa, vaikutus talouteen kestää nykyarvioita pidempään. Tuotanto ei palaudu nopeasti kuluvan vuoden aikana. Toisaalta on myös vältettävä Kiinan/Wuhanin osin epävarmojenkin tietojen pohjalta arvioimasta sitä, miten mahdollisesti Euroopassa pandemiasta toivutaan ja miten elinkeinoelämä elpyy.

Maavertailuissa on esimerkiksi ennakoitu, että Ruotsi palautuu pandemiasta taloudellisesti Suomea nopeammin laajemman teollisen perustansa ja kulutushyödyketarjonnan johdosta...

Ranskalainen BNP Paribas -pankin ennusteessa virustapausten huippu saavutetaan viimeistään heinäkuussa. Näin maailmantalouden vähittäinen toipuminen voisi alkaa syyskuussa. On myös näkemyksiä, että olemme ihan alussa, ja että pandemian kukistaminen kestää ainakin marras–joulukuuhun. Yhdysvaltalaiskenaariot puhuvat jopa 18 kuukaudesta.

Yhdysvalloissa työttömyyskorvaushakemusten määrässä on tapahtunut ennennäkemättömiä viikkonousuja. Toissa viikolla uusia hakemuksia tuli viikossa lähes 3,3 miljoonaa, kun tätä edellisellä viikolla niitä tuli ”vain” 282 000. Maaliskuun viimeisellä viikolla luku nousi jo 6,65 miljoonaan. Useampi kuin joka 10. yhdysvaltalaisyhtiö voi ajautua koronaviruspandemian vuoksi maksukyvyttömyyteen 6–12 kuukauden sisällä, arvioi Standard & Poors. Euroopassa vastaava osuus on lähellä 10 prosenttia.

On mahdollista, että viivästyneet investoinnit ja kulutus yhdessä mittavan elvytyksen kanssa johtavat nopeaan kasvuun jo vuoden lopulla. Yhtä hyvin puhutaan ensi vuodesta. Virus on kukistettava tätä ennen. On myös kiinnitettävä huomiota siihen, että kulutus- ja investointipatoumat voivat purkautua varsin eri tavoin ja epätahtisesti eri maissa, alueilla, toimialoilla ja yrityksissä.

5. Pandemian toimialoittaiset vaikutukset Suomessa

Koronapandemian vaikutukset eri toimialoilla vaihtelevat paljon. Joillain aloilla vaikutukset ovat dramaattisia, toisilla vähäisempiä, ja joillain aloilla ainakin tietyissä tuoteryhmissä tai toiminnoissa voi olla kasvuakin, kuten esimerkiksi terveysteknologiassa. Lähtökohtaisesti koronavirus iskee kuitenkin kaikkiin aloihin negatiivisesti. Oleellista on pitää mielessä, että talous- ja työllisyystilanteet voivat muuttua nopeasti kuten myös se, että kukin toimiala toipuu kriisistä ja lähtee uuteen kasvuun omalla tavallaan. Siksi esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriössä toimialaseuranta on erittäin tärkeää ja sitä on hyvä jatkaa myös kriisin jälkihoidossa.

Maaseutuelinkeinot:

Vaikka yritysten likviditeettitilannetta on pyritty parantamaan ja myös suoraa tukea on lisätty koronan johdosta, monen maaseudulla toimivan yrityksen tilanne käy haasteelliseksi, koska tuet eivät sovellu niille: usein maatalousyritykset toimivat myös esim. matkailussa, hevosyrittäjinä ja suoramyyntissä, eivätkä esitetyt Finnveran, Business Finlandin ja ELY-keskusten työkalut ole tällaisten yritysten käytössä. Kausityövoiman saatavuuden vaikeutuminen on iso haaste: MTK:n jäsenkyselyn mukaan kausityövoima on tärkeä kaikille tuotantosuunnille. Ilman kausityövoimaa suuri osa sadosta jää tuottamatta tai korjaamatta.

Metsä- ja puutuoteala:

Pandemia on vaikeuttanut yritysten toimintaa pahiten tähän mennessä lähinnä luomalla epävarmuutta tulevaisuudesta. Metsäala kokonaisuudessaan arvioidaan selviävän koronan aiheuttamista ongelmista monia muita toimialoja paremmin. Erot alatoimialojen ja yritysten välillä ovat kuitenkin suuria. Toimialaan on sen sijaan vaikuttanut hiljentynyt maailmantalous, lakot ja talven erittäin huonot puunkorjuukelit. Jatkossa tilanne voi muuttua nopeastikin epidemian jatkuessa sekä markkinoiden että sairastumisten myötä.

Kemiallista metsäteollisuutta painaa sanoma- ja aikakauslehtipaperikulutuksen jatkuva väheneminen. Graafisen paperin kysyntä voi epidemian myötä yhä heikentyä, kun kriisi kiihdyttää palveluiden digitalisaatiota.

Suomen metsäteollisuuden ja kaiken muunkin vientiteollisuuden toimintaedellytysten kannalta on kriittistä, että logistiikka toimii hyvin. Erityisesti meriliikenteen ja satamien mahdolliset ongelmat heijastuvat kaikkiin metsäteollisuusyrityksiin. Tuotteet lähtevät Suomesta maailmalle vielä suhteellisen normaalisti.

Huonon alkuvuoden jälkeen metsäkoneyrityksillä voi olla vaikeuksia selviytyä pitkittyneestä hakkuutarpeen notkahduksesta varsinkin, jos viime aikoina on tehty investointeja koneisiin lainan turvin. Lisäksi kaluston korjaaminen ja huolto voi myös hidastua, jos tarvittavia osia ei löydy kotimaasta ja tuonti takkuaa.

Viime kahden viikon aikana on ilmoitettu useista merkittävistä rakennushankkeiden peruutuksista tai lykähäyksistä, sisältäen puukerrostaloja ja aluerakennushankkeita. Myös kohteiden suunnittelua on alettu siirtää. Tämä vaikuttaa mekaanisen metsäteollisuuden kysyntään; tuotteista n. 80% menee rakennussektorille.

Huonekaluala on kriisissä. Arvioiden mukaan pk-sektorin rahoitustilanne on vaikea ja kuluttajakauppa on pandemian takia lähes pysähtynyt. Lomautukset ovat käynnissä: määrää ei tiedetä, kuitenkin satoja.

Elintarvikeala:

Elintarvikehuollon toimivuus on pysynyt hyvällä tasolla, mutta toimintaan liittyy epävarmuutta usealla osa-alueella. Alkutuotannon toiminta on jatkunut pääosin normaalisti. Tulevaan kasvukauteen liittyy riskejä, joihin on ryhdytty varautumaan. Maaseudun pienyritykset ja ravintoloille suoraan myyvät yritykset ovat vakavissa vaikeuksissa. Maa- ja metsätalousministeriö ja Huoltovarmuuskeskus arvioivat, että ulkomaisten työntekijöiden kriittinen määrä kevättöiden osalta on 1500 henkilöä. Määrä on noin 1/3 normaalisti kevään kausityöhön tulevista. Tarvitaan myös kotimaista työvoimaa, jotta kaikki kevättyöt saataisiin tehtyä.

Meriteollisuus:

Telakoiden toimintaa häiritsevät erityisesti ulkomaisen työvoiman liikkuvuuden rajoitukset, mikä vaikeuttaa työn organisointia, tehokkuutta ja projektien aikataulussa pysymistä. Laivanrakennuksessa myöhästymiset käyvät kalliiksi. Kriisissä ongelmat siirtyvät hankintaketjussa alihankkijoilta telakoille, kun osatoimittajat eivät saa laitteisiin tarvitsemiaan komponentteja, ja myös telakalta alihankkijoille, jos telakka ei pysty ottamaan laitetoimituksia vastaan. Yritykset (esim. Mayer Turku) varautuvat yt-neuvotteluihin siihen, että resursivajeen aiheuttama tehottomuus johtaa toiminnan keskeyttämiseen osittain tai kokonaan. Toistaiseksi laivatilauksia ei ole peruttu. Suunnittelu- ja konsulttiyrityksissä näkyy, että asiakkaat harkitsevat tilauksiaan.

Maailman kaksi suurinta risteily-yhtiötä Carnival ja Royal Caribbean ovat vaikeassa tilanteessa koronakriisin iskenyt risteilyalan toimintaan ja tulevaisuudennäkymiin. Niiden kaatuminen veisi Suomen koko meriteollisuuden kriisiin ja toisi Finnveralle jopa miljarditappiot. Yhtiöiden toiminnan romahduksella on suoria vaikutuksia Suomen meriteollisuuteen: yt-neuvotteluja käydään monessa telakka-alan yhtiöissä. Varsinais-Suomeen ja Uudellemaalle keskittyneen meriteollisuuden suurena uhkana on se, että voimakkaan kasvun vuosista nauttinut ala kokee pitkäaikaisen kriisin.

Valmistava teollisuus:

Ongelmat liittyvät toistaiseksi tarjontaan. Raaka-aineiden tai komponenttien saatavuudessa on ongelmia ja työvoiman liikkuvuuden rajoitukset haittaavat asennustöitä. Yritykset varautuvat yt-neuvotteluilla siihen, että komponentti- ja työvoimapulan vuoksi tuotantoa voidaan joutua keskeyttämään tai kysyntä hiipuu, mitä ei ole vielä tapahtunut.

Eurooppalaisen autoteollisuuden ilmoitukset tuotannon pysäyttamisestä vaikuttavat myös suomalaiseen metallinjalostusteollisuuteen. Yt-neuvottelujen aloittamisesta tai lomautuksista ilmoittaneiden suuryritysten määrä kasvaa koko ajan.

Kauppa ja jakelu:

Päivittäistavarakaupan yritysten toimintakyky ja tukkusaatavuus ovat yhä hyvällä tasolla. Tämä on mahdollista niin kauan, kun arvoketju alkutuotannosta, teollisuuteen ja myymälään toimii. Yhteistyön merkitys elintarvikeketjun toimijoiden ja viranomaisten kesken korostuu tässä. Kaupan asiakasmäärät ovat vähentyneet (jopa kaksinumeroisen luvun verran) samalla. Hamstraus on pääosassa tuoteryhmiä nyt vähäistä. Päivittäistavarakaupan ja apteekkien liikevaihdon arvioidaan kasvavan tänä vuonna. Ruoan verkkokauppa ja kotiinkuljetuspalvelut kasvavat koronan seurauksena. Vähittäiskaupan työllisyyden laskeva trendi jatkuu kuitenkin pitkällä tähtäimellä, ja korona vauhdittaa sitä entisestään.

Lähiviikkoina on tärkeää, että kaupan kriittiset toiminnot, kuten logistiset ja myymälätoiminnot, pystytään ylläpitämään. Suojavarusteiden saatavuus huolestuttaa yrityksiä. Raaka-aineiden, materiaalien ja muiden hyödykkeiden kuljetukset toimivat yhä normaalisti. Pakkausmateriaalien riittävyys herättää huolta. Saataavuushäiriöitä välttämällä, kun logistiikkaketjujen toimivuus varmistetaan sekä koti- että ulkomaanliikenteessä. Elintarviketeollisuuden kuljetusten toimivuus niin Uudenmaan rajalla kuin koko EU-alueella on oleellista.

Muotikaupan alat, optinen ala, kultasepän liikkeet, tavaratalot ja sisustus kärsivät asiakasvirtojen pysähtymisestä koronan seurauksena eniten. Lisäksi urheilukaupan menetyksiä lisäävät kaupan kannalta huonot talvisäät. Vaikka osa käyttö- ja erikoistavaran kysynnästä siirtyy koronan myötä verkkoon, digikanavien vahvistuminen ei kompensoi koko kysynnän pienenemistä. Lisäksi osa digikaupasta voi valua myös ulkomaille. Tilanne on erityisen vaikea erikoiskaupoille, jotka eivät ole pystyneet kehittämään toimivia digikanavia.

Yleisesti katsottuna koronakriisi tuo näkyvästi esiin digitalisaation uusien mahdollisuuksien liian vähäisen hyödyntämisen suomalaisessa elinkeinoelämässä. Toisaalta kriisi myös pakottaa yritykset kehittämään digitaalista liiketoimintaansa ja sitä kautta vauhdittaa laajemminkin digitalisaatiokehitystä Suomessa.

Kivijalkakaupan ja verkkokaupan kilpailun kiristyminen ja tarve toimintojen tehostamiseen sekä kustannus- tehokkuuteen vähentävät työvoiman kysyntää pitkällä aikavälillä.

ICT ja digitaalipalvelut:

ICT-toimialalla ja digitaalisissa palveluissa COVID-19-kriisi aiheuttamat muutokset ovat kahden suuntaisia. Suurten työntekijämäärien siirtyminen etätöihin on kasvattanut nopeasti ICT- palvelutarvetta ja lisännyt tiettyjen palvelujen ja niihin liittyvien tuotteiden (mm. tietoliikenne, tietoturva, yhteistyöalustat, videoneuvottelu) kysyntää. Toisaalta monien asiakastoimialojen vaikeudet ovat pysäyttäneet, siirtäneet ja lykanneet projektimuotoisia kehityshankkeita, mikä on leikannut välittömästi projektimuotoisia palveluja tarjoavien yritysten liiketoimintaa. Tällä voi olla nopeita ja suuria, joskin todennäköisesti ohimeneviä työllis-

syysvaikutuksia. Kokonaiskuvaa leimaa laajamittaiset toimintojen uudelleenjärjestelyt ja yritysten keskittyminen muutostilanteen hallintaan. Toimialan järjestöt ovat käynnistäneet tilannetiedon keräämisen, mitä voidaan hyödyntää tulevilla tilannekuvilla.

Matkustaminen, matkailuala:

Matkustaminen on pysähtynyt ja monet valtiot (ml. Suomi 19.4. asti) ovat sulkeneet rajansa. Matkailuyritysten kysyntä romahtanut (vrt. matkailukysynnän arvo 15,7 mrd. € v. 2018). Lukuisat matkailuyritykset ovat ilmoittaneet yt-neuvotteluiden aloittamisesta ja akuutista kassakriisistä. Iso määrä matkailualan yrityksiä (hotelleja, ravintoloita, laskettelurinteitä jne.) on omalla ilmoituksellaan sulkenut ovensa toistaiseksi.

Finnair on ajanut n. 90 % toiminnoistaan alas, useita lentoyhtiöitä on kriittisessä tilanteessa. Ravintoloiden ja hotellien myynti pudonnut 90 %, messut ja kongressit 100 %. Ravintolat suljetaan viikolla 14. Matkailu- ja ravintola-alan jäsenyritysten 70 000 työntekijästä lomautettuna on pian 75 %, ensi viikolla lähes kaikki.

Kriisin keston epävarmuus on suuri haaste. Visit Finlandin kyselyn mukaan matkailuyritykset pelkäävät merkittäviä tappioita eritoten huhti-kesäkuussa: 48 % vastaajista joutuneen vähentämään henkilöstöään. Kansainvälisten matkailijoiden määrä laskee merkittävästi. Myytyjen hotellihuoneiden määrä vähenee matkailun hyytyessä. Matkailuyritysten vetoomukset suoran tuen tarpeesta kassa- ja käyttöpääomakriisissä oleville matkailuyrityksille ovat lisääntyneet. Epidemian myötä kassa- ja käyttöpääomakriisiin joutuneita eivät nyt tarjolla olevat tuet tai rahoitusvaihtoehdot auta. Toistaiseksi sektorikohtaisia tukitoimia ei ole toteutettu.

Lapin talvisesonki päättyi ennenaikaisesti; suuria investointeja tehtynä, kantokyky koetuksella. Kesäsesonin arvioidaan parhaassakin tapauksessa jäävän kotimaankysynnän varaan (mikä myös hidastuu). On myös mahdollista, että kesämatkailun lukuisat käyntikohteet ja ohjelmalvelut jätetään avaamatta. Yrityksillä on monia haasteita, kuten kesätyöntekijöiden rekrytointi tilanteessa, jossa kauden alkamisesta ei ole tietoa.

Kriisin jälkeen matkustaminen Suomessa käynnistyy nopeammin kuin suomalaisten matkailu ulkomaille ja ulkomaisten Suomeen. Tältä osin tulisi ennakoivasti markkinoida ja valmistella toimia, jotka voidaan käynnistää välittömästi matkustamista koskevien rajoitusten ja suositusten päätyttyä.

Luovat alat:

Luovien alojen tarkastelu on yritysten erilaisuuden vuoksi hankalaa. Tässä ne jaetaan kolmeen ryhmään liiketoimintamallin perusteella. 1) Monistettavia digitaalisia sisältöjä tuottavat yritykset (pelit, av, musiikki) ovat osin (erityisesti av) joutuneet keskeyttämään tuotannon eri rajoitusten vuoksi. Joiltakin osin tuotanto on aina tapahtunut verkossa, joten suuria vaikutuksia ei ole. 2) Muille toimialoille tarjottavat palvelut (muotoilu, viestintä, markkinointi) ovat osin menettäneet asiakkaita runsaasti. Näiden asiakkaiden odotetaan palaavan tilanteen normalisoituessa. 3) Tämä ryhmä käsittää erilaisten elämysten tuottamisen. Toimijat ovat valtaosin joko yksinyrittäjiä tai yhdistyspohjaisia toimijoita. Lähes kaikki toimeentulo on pysähtynyt ja uuden toiminnan syntyminen voi viedä aikaa.

Keskeistä on tunnistaa nyt ryhmissä 1 ja 3 tapahtuvat rakenteelliset muutokset. Molemmissa on oletettavissa arvoketjujen ja toimintatapojen muutoksia rajoitusten purkamisen jälkeen. Näistä ryhmä 1 toimii globaalissa verkostossa ja ryhmä 3 taas paikallisissa ekosysteemeissä.

6. Jatkonäkymät, uuden kasvun perusta ja jälleenrakentaminen

On varsin ristiriitaisiakin arvioita siitä, kauanko kestää talouden kunnollinen palautuminen epidemiasta. Toiveikkaimmat näkevät tämän tapahtuvan jossain vaiheessa syksyä, jotkut taas odottavat ainakin 2–3 vuoden palautumisjaksoa. Monen asiantuntijan mukaan on mahdollista, että kriisi on V-mallinen, mutta nyt mennään joka tapauksessa syvälle, ja palautumisen dynamiikka on vielä epäselvä: V:n oikea sakara voi mennä kuitenkin perin viinon, talous- ja toimialakohtaisesti.

Monet asiantuntijat arvioivat, että valtion ei todennäköisesti kannata ensisijaisesti murehtia velkaantumista. Monen kansainvälisen tutkimuslaitoksen (nk. Global X-Network) Suomelle tekemässä kriisianalyysissä on todettu, että useat maat kykenevät ottamaan lisävelkaa esimerkiksi 3–6 prosenttia bkt:sta sillä edellytyksellä, että terveet ja kasvukykyiset yritykset pysyvät toimintakunnossa ja työllisyysaste pysyy hyvällä, joskin madaltuneella tasolla.

Jos kriisin syvyyttä pystytään vähentämään ja pituutta lyhentämään velkaa ottamalla ja elvytystoimia tekeillä, asiaa kannattaa harkita vakavasti ja verrattain pikaisesti. On aiheellista korostaa, että ne maat, joiden yritykset selviävät epidemiasta vähimmin vaurioin ja huolimatta mittavista julkisista tuista, sitä nopeammin talouden uusi kasvu ja liiketoiminnan elpyminen käynnistyvät.

Pörssien raju alamäki voi kestää viikkoja, ja tuona aikana kysyntä ja tarjonta ovat jatkuvassa alavireessä. Kaikki kärsivät tilanteesta, myös hyvät yhtiöt. Pörssit alkavat toipua kestävästi vasta, kun tartunnat saadaan pysäytettyä, ja on luotettavasti arvioitavissa, ettei uutta tartunta-aaltoa ole näkyvissä.

Pörssin palautuminen edistää talouden toimintaympäristön vakauttamista ja tulevaa näkymää. Arvioita on monia, esimerkiksi Goldman Sachsin mukaan pörssit voivat palautua ennalleen runsaassa vuodessa.

Kurssien laskussa ja palautumisessa on ollut suuria eroja sen mukaan, mikä laskun aiheutti. Koronavirus kuuluu joukkoon äkinäiset ja yllättävät tapahtumat: näiden seurauksena pörssi on toipunut nopeammin kuin sellaisista laskuista, jotka ovat peräisin talouden syvemmistä rakennehäiriöistä. Tämä toki riippuu myös siitä, kuinka pahaa jälkeä koronan ensiaalto talouteen ja elinkeinoelämään tekee.

Tiedämme edellisistä kriiseistä, että korkealle kohonnutta työttömyyttä on vaikea saada alas osaamisen nopean rapautumisen vuoksi. Lisäksi korkeat työttömyyskustannukset tarkoittaisivat julkisen talouden menokuria ja paineita veronkorotuksille.

Kestävä kasvu kuten myös koronakriisistä toipuminen edellyttävät uusia investointeja. Jo ennen kriisiä huolta herätti Suomea jo pitkään vaimeana pysynyt investointivire. Vuonna 2020 investoinnit eivät EK:n mukaan (01/2020) käytännössä kasva, eikä pandemia helpota tilannetta. Aineettomissa investoinneissa sen sijaan on odotettu tälle vuodelle lievää nousua, mutta tämäkin näyttää nyt epävarmalta, ja viimevuotinen t&k-investointien supistuminen voi jatkua.

On jo epäilyjä siitä, että maailmantalous ja sen yhteistyö- ja työnjakosuhteet kuten myös geopolitiikan rakenteet muuttuvat pysyvästi koronan myötä. Näin varmasti osin käy. Pandemian pitkittyessä ja/tai ennen elvyttämistä on hyvä ryhtyä systemaattisesti rakentamaan kansallista tai muuta laajaa näkemystä siitä, minkälaisia pysyvämpiä taloudellisia ja tuotannollisia muutosvaikutuksia koronalla on sekä miten politiikkaa, talouden toimintaympäristöä ja tukitoimia on aihetta kehittää. Tässä valtioneuvosto yhdessä ministeriöiden kanssa voisivat olla mahdollisimman aikaisessa vaiheessa aloitteellisia.